

Зайка Сергій Олегович, доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент

АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ І ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Сучасні процеси глобалізації створюють сприятливі умови для ефективного міждержавного обміну передовим досвідом у різних напрямках. Нині система засад вітчизняного кримінального провадження зазнає якісно нових змін унаслідок запозичення здобутків міжнародної спільноти в галузі забезпечення прав людини.

Упровадження стандартів забезпечення прав людини, які визнані європейським і загальносвітовим співтовариством, у процесі провадження кримінальної процесуальної діяльності є необхідністю на шляху прагнення України бути рівноправним суб'єктом у міжнародних відносинах з Радою Європи та Європейським Союзом.

Процес узгодження національного законодавства із загальновизнаними стандартами та нормами полягає в пристосуванні чинних внутрішньодержавних правових норм, інститутів і механізмів до міжнародних зобов'язань України, а також чинних світових стандартів. Такий процес відбувається, насамперед, шляхом включення загальновизнаних міжнародних (європейських) стандартів і засад кримінального провадження в галузі прав людини у кримінальне процесуальне законодавство України.

Імплементация міжнародних норм і стандартів у національне законодавство здійснюється у двох основних формах:

1) створення, зміна чи відміна норми національного права з метою узгодження її з відповідною нормою міжнародного права. Тобто приймається або змінюється внутрішньодержавний акт, що врегульовує ті самі питання й у той самий спосіб, що й норми міжнародного договору;

2) санкціонування державою застосування міжнародно-правових норм (пряма дія) для регуляції внутрішньодержавних суспільних відносин [1, с. 205; 2, с. 28].

Завдяки першій формі чимало норм і засад (принципів) міжнародного права, зокрема у сфері забезпечення прав людини, вже закріплено в законодавчих актах України та джерелах кримінального процесуального права.

Найпоширенішим для цього способом є включення в законодавчі акти України (джерела кримінального процесуального права) норм, аналогічних за змістом міжнародним, які забезпечували б виконання правил, запропонованих міжнародно-правовими актами. Ця форма імплементации тісно пов'язана із внутрішньодержавною правотворчістю та є необхідною для застосування в тих випадках, коли зміст кримінального процесуального закону України не збігається з міжнародними положеннями або суперечить їм або коли чинні кримінальні процесуальні норми не надають всіх необхідних загальновизнаних міжнародно-правових гарантій учасникам кримінального судочинства.

Крім цього, під час створення нових законів законодавець має постійно враховувати чинні загальновизнані стандарти та засади (принципи), пильно слідкуючи за тим, щоб новостворені закони в жодному разі їм не суперечили.

Водночас проголошення загальновизнаних засад і стандартів кримінального судочинства в галузі прав людини в міжнародних актах недостатньо для їх реалізації на території України.

Попри те, що Конституція України в ч. 1 ст. 22 встановила положення, відповідно до якого «права і свободи людини та громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними» [3], для розширення їх переліку за рахунок нових загальновизнаних стандартів необхідним буде проходження процедури їх долучення до національної правової системи. Лише після проходження обов'язкового порядку надання згоди на обов'язковість для України міжнародного договору (підписання, ратифікації, затвердження, прийняття чи приєднання), передбаченого Законом України «Про міжнародні договори» [4], його положення підлягатимуть обов'язковому застосуванню на території України.

Таким чином, для визнання міжнародного договору джерелом кримінального процесуального права, норми якого підлягатимуть прямому застосуванню, має бути дотримано таких умов:

1) Україна повинна бути учасником цього договору;
2) положення договору мають бути роз'яснені, а їхнє значення повинно бути зрозуміле для суб'єктів правозастосування;

3) зміст договору чи його окремих положень має бути спрямований на безпосереднє регулювання відносини за участю суб'єктів кримінального процесуального права та породжувати їх права й обов'язки;

4) міжнародний договір має бути опублікований і доведений до відома населення (ст. 57 Конституції України, ст. 21 Закону України «Про міжнародні договори України»).

Дія міжнародно-правових норм, поряд із нормами національного права, має стати нормальним, щоденним процесом, а практику застосування норм міжнародних договорів у колізійних ситуаціях слід доповнити настановою на узгоджене та взаємодоповнювальне застосування національних

кримінальних процесуальних норм та загальновизнаних міжнародних стандартів і принципів кримінального провадження в галузі прав людини.

Визнаючи домінуючу роль норм міжнародно-правових документів, у яких містяться загальновизнані стандарти та принципи в галузі прав людини, зауважимо, що вони відображають утверджене світовим співтовариством розуміння моралі та розвивають положення таких основоположних моральних принципів, як гуманізм, справедливість, сумлінність, збагачуючи тим самим національну правову систему та правозастосовну практику глибоким моральним наповненням. Нині розроблено пакет міжнародних документів у галузі забезпечення стандартів прав людини. Приписи цих документів є обов'язковими для виконання державами-учасниками, а в Україні триває робота щодо узгодження чинного законодавства та правозастосовної практики із загальновизнаними стандартами та принципами у галузі прав людини. Отже, прийняття КПК України [5] 2012 року стало довгоочікуваним і правильним кроком у цьому напрямі [6, с. 45–46].

Важливим методологічним положенням гармонізації законодавства нашої держави є зміст ст. 9 Конституції України, у якій передбачено: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України».

За таких умов основними орієнтирами в напрямі започаткованого процесу побудови ефективної правової системи з позицій забезпеченості прав і свобод людини мають стати запозичення передового досвіду в галузі законодавчої техніки інших країн світу; відтворення в національному законодавстві передових ідей щодо посилення гарантій прав людини; дослідження практики міжнародних органів та організацій щодо діяльності із забезпечення прав і свобод, зокрема, Європейського суду з прав людини; вивчення позитивного досвіду прецедентного права країн з англосаксонською системою права тощо.

Список використаних джерел

1. Нефедов Б. И. Имплементация международно-правовых норм в СССР и проблема международной правосубъектности индивидов / Б. И. Нефедов // Совершенствование правоприменительной деятельности в условиях перестройки : межвуз. сб. науч. тр. – Омск : Изд-во ОВШМ МВД СССР, 1989. – С. 201–211.
2. Хачатурян А. Г. Унификация коллизионных норм в международном частном праве / А. Г. Хачатурян. – Киев : Наук. думка, 1993. – 126 с.
3. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
4. Конституція України : Основний Закон від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Голос України. – 2012. – 19 трав. – № 90–91.
6. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія / О. П. Кучинська, Т. І. Фулей, Р. В. Бараннік. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 228 с.